

Voorwoord

Het besluit om een nieuw (vertaal)woordenboek Latijn/Nederlands te maken is voortgekomen uit een aantal overwegingen die te maken hebben met het feit dat de positie van het Latijn in onze maatschappij heel anders is dan ten tijde van bv. de vervaardiging van het welbekende woordenboek van Muller en Renkema (en de latere bewerkingen daarvan). In het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs is de omvang van de lectuur van Latijnse teksten aanzienlijk verminderd. Vertrouwdheid met de woordenschat van de voornaamste literaire teksten kan niet verondersteld worden. Steeds vaker worden bij schoolteksten toegespitste woordenlijstjes geproduceerd. Verder is de kennis van de vormleer zo veel minder dan vroeger dat veel leerlingen niet gemakkelijk van een woord in de tekst bij de lemmata in een van de bestaande woordenboeken terecht zullen komen. In het wetenschappelijk onderwijs is de kennis van het Latijn weliswaar nog maar voor weinig vakken verplicht, maar voor bepaalde studierichtingen zijn Latijnse teksten nog steeds belangrijk. Ook studenten in dergelijke studierichtingen hebben een ontoereikende morfologische en lexicale kennis om zelfstandig Latijnse teksten te kunnen lezen. Dit woordenboek biedt daarom meer morfologische hulp en geeft meer expliciete informatie over constructies. In de Appendix wordt bovendien systematische grammaticale informatie gegeven en informatie over realia. De verwachting is dat het woordenboek zo ook een betere ondersteuning kan geven om zelfstandig Latijn te lezen en o.a. een goede functie kan vervullen in de tweede fase van het vwo (het 'studiehuis').

Hierboven is al aangegeven dat het woordenboek bedoeld is voor een grotere doelgroep dan alleen vwo-leerlingen. Behalve op universitaire studenten richt het woordenboek zich ook op mensen die bij de uitoefening van hun beroep zo nu en dan Latijnse woorden moeten kunnen opzoeken. Te denken valt aan juristen en theologen. Het woordenboek is daarom gebaseerd op een corpus dat naar tijd en genre aanzienlijk ruimer is dan gebruikelijk.

Voor makers en gebruikers zou het ideaal zijn geweest om van voren af aan een nieuw woor-

denboek te maken. Dit was door de tijd en mankracht die daarvoor nodig zijn niet haalbaar. Toen ik besloten had dat er een nieuw woordenboek moest komen en subsidiëring door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen in het vooruitzicht werd gesteld, ben ik op zoek gegaan naar een bruikbaar voorbeeld, dat bovendien in computerleesbare vorm beschikbaar was. Als uitgangspunt voor dit woordenboek heb ik toen gekozen voor het bestaande PONS woordenboek Latijn/Duits (uitg. Klett). Ons woordenboek verschilt echter sterk van het Duitse voorbeeld. Het aantal lemmata is aanzienlijk groter en veel bestaande lemmata zijn grondig aangepast, o.a. met behulp van de *Oxford Latin Dictionary* en de gepubliceerde delen van de *Thesaurus Linguae Latinae*, en flink wat zijn geschrapt. In beginsel zijn nu alle woorden opgenomen die ten minste enkele malen voorkomen in de niet-christelijke teksten tot ca. 400 (m.u.v. inscripties) die in de *Thesaurus* zijn verwerkt en ook de woorden die met redelijke frequentie voorkomen in toegankelijke christelijke teksten. Woorden die in de context worden uitgelegd of op andere wijze makkelijk te begrijpen zijn, zijn niet opgenomen. Een zekere willekeurigheid was daarbij niet te vermijden. De in het Duitse uitgangswerk opgenomen Middeleeuwslatijnse woorden zijn gehandhaafd. Wat de eigennamen betreft is in grote lijnen de keuze aangehouden van het Duitse woordenboek. Verdere uitbreiding bleek onwenselijk i.v.m. de omvang van het woordenboek.

Bij de opbouw van de lemmata heb ik – in navolging van het Duitse voorbeeld – gekozen voor een lineaire opsomming van betekenissen van een woord en niet voor een hiërarchische structuur met hoofdbetekenis(sen), deelbetekenissen en ad-hocinterpretaties. Ik ben me ervan bewust dat daarmee de grens tussen contextuele interpretatie en betekenis vaak wordt overschreden, met uiteraard het risico van onjuiste of te toegespitste interpretaties. Ik heb voorrang gegeven aan de overzichtelijkheid voor de gebruiker boven een eventuele vanuit de semantische theorie meer verantwoorde systematiek.

Bij de woorden wordt waar mogelijk aangegeven van welk Latijns woord ze zijn afgeleid. Bij leenwoorden wordt aangegeven uit welke taal ze zijn overgenomen, uiteraard bijna steeds het Grieks.

Ik heb lang gearzeld over de te hanteren taalkundige terminologie. Uiteindelijk heb ik gekozen voor de gelatiniseerde, internationaal gebruikelijke terminologie. Het is dus *n* en niet *onz.*, en *adj.* en niet *bv.nw.* In de afkortingenlijst zijn wel de Nederlandse equivalenten toegevoegd. Een nog lastiger probleem vormden de grammaticale constructies bij werkwoorden van het type *donare* ('begiftigen', 'schenken') met naast het subject twee noodzakelijke aanvullingen, zeker als – zoals in dit voorbeeld – er twee constructies bestaan bij hetzelfde werkwoord. Hierbij heb ik wat ingewikkelder grammaticale terminologie helaas niet kunnen vermijden. Voor verdere informatie over de uitgangspunten die zijn gehanteerd, verwijs ik naar de paragraaf over de opbouw van het woordenboek.

In dit woordenboek is de nieuwe spelling gevolgd. Dat geldt ook voor ingeburgerde klasische namen als Jupiter en Pompeji. Waar 'het Groene Boekje' niet helpt, in het bijzonder in het geval van eigennamen, heb ik de spelling aangehouden van de Winkler Prins. Maar dat was ook vaak niet mogelijk.

Dit woordenboek is een product van samenwerking tussen velen, junioren en senioren, bezoldigden en vrijwilligers. De namen van de meest intensief betrokkenen worden elders in dit boek vermeld. Ik maak een uitzondering om hier Jan Vonk te noemen, zonder wiens onvermoeibare inzet het boek er niet zou zijn. De medewerkers van Amsterdam University Press hebben ons werk geëngageerd begeleid. Het ministerie van OC en W (later de Commissie Lexicografische Vertaalvoorzieningen) heeft de uitgave mogelijk gemaakt door een royale subsidie. Het Computer Centrum Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam heeft de uitgave technisch ondersteund. Ik heb het voorrecht gehad de hoofdredactie te mogen voeren. Ik dank alle betrokkenen voor hun inzet en steun. In het computertijdperk is het altijd mogelijk verbeteringen aan te brengen in nieuwe oplagen. Ik ben bij voorbaat erkentelijk voor iedere vorm van commentaar.

Amsterdam, 25 januari 1998

Voorwoord bij de tweede, herziene druk

Het Woordenboek Latijn/Nederlands is buitengewoon gunstig ontvangen, door recensenten en door gebruikers. Een flink aantal gebruikers heeft suggesties gezonden voor verbeteringen. Hun namen worden hieronder vermeld. Dit was een stimulans om verder te werken aan het woordenboek. Het is nu tijd om een herziene versie uit te brengen, met naar schatting 3000 kleine (een fout geplaatst haakje) en grote (nieuwe woorden, herziene beschrijvingen) veranderingen. Ook in de Appendix is een aantal storende fouten verwijderd. Gelijktijdig komt nu ook een cd-rom beschikbaar, die inhoudelijk gelijk is aan het woordenboek, maar op zijn minst twee voordelen heeft: het beeld kan vergroot worden, en het is mogelijk het woordenboek te doorzoeken op Nederlandse en Latijnse woorden. Verder zal er ook experimenteel, vooralsnog gratis, een website versie worden aangeboden.

Ik dank de volgende gebruikers voor hun suggesties: Leon ter Beek, Jan Bloemendal, Wichert Claassen, C.N.D. Harderwijk, Daan den Hengst, Nico Koeneman, Cees Kostelijk, Sé Lenssen, Fik Meijer, Marijke Ottink, Marc v.d. Poel, Wim Rummelink, Rodie Risselada, Jan Vonk, Mark de Wilde. Ik wijk van de alfabetische volgorde af voor drie "grootleveranciers", die ik in het bijzonder dank voor hun vele kritische opmerkingen: Guus Bal, Joop Jagers en Jona Lendering. Voor de voorbereiding van de nieuwe tekst heb ik weer mogen profiteren van de inzet van Jan de Jong en Jan Vonk, ook al onvermoeibaar betrokken bij de eerste druk, en van Sabine Kok en Fenne Pinkster. De directeur en staf van de AUP dank ik voor ook nu weer hun hartverwarmende betrokkenheid en deskundigheid.

Een woordenboek is nooit af. Alle suggesties voor verbetering blijven welkom. Net als voorheen zullen regelmatig verbeteringen worden ingevoerd op www.latinjnnederlands.nl.

Amsterdam, oktober 2002

Voorwoord bij de vijfde, herziene druk

Ook deze keer is de tekst van het woordenboek aanzienlijk gewijzigd. De appendix is uitgebreid met een overzicht van de declinatie van de adjectieven. Ook is een beknopt overzicht van de Romeinse geschiedenis toegevoegd. Dr Wolfgang de Melo (Oxford) heeft de lengtetekens op de klinkers gecontroleerd en een groot aantal verbeteringen voorgesteld. Van Wichert Claassen, Harm Poortvliet en Mark de Wilde, maar vooral ook van Friederike Bremer en Guus Bal heb ik veel suggesties voor verbetering en aanvulling ontvangen. De verwerking van al deze verbeteringen heeft Akke Pinkster voor haar rekening genomen. Zij is ook verantwoordelijk voor heel veel onzichtbare wijzigingen in de elektronische versie, waardoor de doorzoekbaarheid is verbeterd. Jan de Jong is nog steeds de steun en toeverlaat voor de technische infrastructuur. Ik dank hen allen zeer voor hun hulp. Mijn dank gaat ook weer uit naar de enthousiaste en competente staf van AUP en naar Saskia de Vries, directeur van AUP.

Voor alle vormen van commentaar houd ik me aanbevolen.

Amsterdam, juli 2008

Voorwoord bij de zesde, herziene druk

De tekst van deze zesde druk verschilt op enige honderden punten van de vorige. De afgelopen jaren heb ik opnieuw veel suggesties voor verbetering en aanvulling ontvangen. Ik noem in het bijzonder Friederike Bremer, Wichert Claassen, Helma Dik, Don Janssen, Marij Kok, Leo Nellissen, Michel Simons (via Rodie Risselada), Maarten van den Toorn en Jan Vonk. De verwerking van al deze verbeteringen heeft Akke Pinkster opnieuw voor haar rekening genomen. Zij is ook verantwoordelijk voor heel veel onzichtbare wijzigingen in de elektronische versie, waardoor de doorzoekbaarheid van de webversie opnieuw is verbeterd. Jan de Jong is nog steeds de steun en toeverlaat voor de technische infrastructuur. Ik dank hen allen zeer voor hun hulp. Mijn dank gaat ook weer uit naar de enthousiaste en competente staf van AUP.

Voor alle vormen van commentaar houd ik me aanbevolen.

Amsterdam, november 2013

Harm Pinkster
h.pinkster@uva.nl